

К.е.н. Куц Л. Л., к.е.н. Вашків О. П.

Тернопільський національний економічний університет

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ У ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

***Анотація.** Досліджено роль іноземного капіталу в інвестиційному процесі підприємств харчового сектору промисловості, його вплив на формування експортного потенціалу галузі.*

Ключові слова: іноземний капітал, прямі іноземні інвестиції, харчова промисловість, експортний потенціал.

I. Вступ.

Харчова галузь в економіці України і Тернопільської області зокрема відіграє вагомую роль, про що свідчить її частка у випуску продукції промисловості. Так, в Україні з 2000 р. галузь займає друге місце за обсягом промислового виробництва після чорної металургії, залишаючи позаду машинобудування й електроенергетику. Починаючи з 2004 р. у зв'язку з переходом на нову Номенклатуру продукції промисловості (НПП), яка суттєво відрізняється від номенклатури, що діяла до 2004 р., інформацію про структуру випуску промисловості за видами діяльності не відстежують (в офіційних статистичних довідниках подають інформацію про випуск конкретних видів продукції). Тож про місце галузі можна судити за її часткою в обсязі реалізації продукції промисловості, яка у 2009 р. склала 18,5 % [5, с. 7]. Що стосується Тернопільської області, то за цим показником позиція галузі ще вагоміша, ніж по Україні: у 2009 р. – 42,6 % [3, с.102].

Підприємства харчової промисловості не лише відіграють важливу роль у процесі життєдіяльності людини, а ще й забезпечують швидкий обіг капіталу, значні валютні і бюджетні надходження та впливають на формування експортного потенціалу. З огляду на це вони відіграють значну роль у стабілізації економіки України, виходу на світовий ринок. Розвиток підприємств харчового сектору промисловості є одним із важливих

стратегічних напрямків розвитку економіки України і Тернопільської області зокрема.

Сучасні реалії функціонування підприємств харчової промисловості зумовлюють гостру необхідність в інвестиціях. Практично всі підприємства галузі в умовах, які диктує ринок, потребують впровадження ресурсо- й енергозберігальних технологій та устаткування, здійснення відповідних змін у структурі управління, створення нових конкурентоспроможних видів продукції, розробки стратегії маркетингу, створення мережі збуту, а також підвищення професійного рівня кадрів. На все це потрібні значні інвестиції.

Останнім часом опубліковано низку праць, присвячених проблемам діяльності харчової промисловості [2; 4; 12; 13; 14]. Однак інвестиційні аспекти цієї діяльності, зокрема, пов'язані з залученням іноземного капіталу і його результативністю, потребують подальших досліджень.

II. Постановка завдання.

У статті ставимо за мету провести аналіз залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на підприємства харчової промисловості України і Тернопільської області, дослідити їх роль у формуванні експортних можливостей підприємств. Зроблений аналіз стане базою для подальшої розробки пропозицій щодо формування стратегії фінансування інвестиційного процесу на підприємствах галузі, спрямованого на вдосконалення виробництва та зростання його обсягів, підвищення конкурентоспроможності, виходу на зовнішні ринки, підвищення ефективності, збільшення доходів підприємств і надходжень до бюджету.

III. Результати.

Іноземний капітал є важливим джерелом інвестиційних ресурсів підприємств харчової промисловості в сучасних умовах господарювання. Галузь приваблива для іноземних інвесторів завдяки швидкому обігу капіталу, що в умовах високого ризику є дуже важливим фактором. Україна зацікавлена в надходженні саме прямих інвестицій, оскільки переваги підприємницького іноземного капіталу перед позичковим очевидні. Вони полягають у тому, що

прямі інвестиції не збільшують зовнішній борг, а навпаки, сприяють одержанню коштів для його погашення, а також забезпечують ефективну інтеграцію національної економіки у світову завдяки виробничій та науково-технічній кооперації, є джерелом інвестицій в основний капітал, причому у формі сучасних засобів виробництва, спонукають вітчизняних підприємців до вивчення і запозичення передового досвіду господарювання.

До іноземних інвестицій можна спостерігати неоднозначне ставлення. Ті, хто виступає проти них, висловлює застереження щодо поглинання національної економіки транснаціональними корпораціями, економічного колоніалізму. Прихильники ж вказують на чудові результати залучення цих інвестицій у країнах Заходу, особливо в країнах – нових членах ЄС, економіки яких були піддані складним трансформаційним процесам. Тож світовий досвід свідчить, що побоювання щодо поглинання національних економік – це прогнози, які не справдилися. Цей аспект залучення ПІІ ґрунтовно досліджено, наприклад, З. Левченко [9].

Слушним є зауваження Ж. В. Поплавської й ін., що у міжнародній практиці іноземне інвестування, як правило, пов'язане із взаємним вигашем [10, с. 51]. Так, інвестор отримує доступ до ринків робочої сили чи сировини, збуту продукції, надання послуг. Водночас інша сторона заповнює нішу у своїх фінансових ресурсах, вирішує низку соціально-економічних проблем відповідних територій.

На думку Н. В. Дацій, надходження іноземних інвестицій можна розглядати як одну з умов виведення української економіки з кризи [15, с. 10]

Роблячи аналіз праць вчених про досвід залучення ПІІ у вітчизняну економіку і в економіки зарубіжних країн, можна систематизувати такі позитиви, вже отримані на практиці [2, 7, 8, 9, 16, 17]:

- поповнення інвестиційних ресурсів для фінансування підприємств, галузей і секторів економіки;

- інтенсивніше проникнення підприємств із іноземними інвестиціями на зарубіжні ринки, що природно з огляду на походження інвесторів і їхню обізнаність із відповідними зарубіжними ринками;
- підприємства з ПП інтенсивно інвестують у свій розвиток, а отже, у зростання промисловості країни загалом; підтверджується ефективність підприємств з ПП з точки зору сприяння оновленню виробничого потенціалу промисловості в цілому;
- на підприємствах спостерігається позитивна динаміка показників, пов'язаних з обсягами випуску і реалізації продукції, її експортом і фондівдачею;
- розширюються можливості створення робочих місць (особливо у кризовий період економічного спаду);
- іноземні інвестиції стали стимулом для розвитку і росту внутрішніх інвестицій;
- підвищення конкурентоспроможності підприємств і промисловості країни через застосування нових виробничих і управлінських технологій, ноу-хау;
- частка продукції, виробництво якої ґрунтувалося на некваліфікованій робочій силі, значно скоротилася;
- підвищення конкурентоспроможності на макрорівні сприяє посиленню експортних позицій країни, нарощенню доходів від експорту;
- покращення структури платіжного балансу;
- реструктуризація, що здійснюється іноземними філіями в рамках стратегії завоювань ринків;
- високий рівень включення підприємств з ПП у міжнародний поділ праці та менша зорієнтованість на внутрішні ринки (оскільки такі підприємства є основними імпортерами сучасних сировинних, комплектуючих товарів, технологій, юридичних, фінансових та маркетингових послуг);
- формування інноваційної моделі економічного розвитку.

Очевидно, що позитивів як на мікрорівні, так і на макрорівні багато.

Розглянемо в окресленому у статті аспекті результати залучення ПІІ на підприємства харчової промисловості.

У 2009 р. прямі іноземні інвестиції у нашу державу надійшли зі 125 країн світу, і їхній загальний обсяг за станом на 1 січня 2010 р. становив 40,027 млрд. дол. Майже половина загального обсягу інвестицій належить інвесторам трьох країн: Кіпру (21,5 %), Німеччини (16,5 %) та Нідерландів (10,0%). П'ятірку найбільших інвесторів України представлено в табл.1. На ці країни припадає 61,2 % від загального обсягу прямих інвестицій, вкладених в економіку України.

Таблиця 1

Основні країни-інвестори України [5, с. 89-93]

Країна	Обсяги інвестицій за станом на 1.01.2010 р.	
	сума, млн. дол. США	частка у загальному обсязі інвестицій, %
Кіпр	8593,2	21,5
Німеччина	6613,0	16,5
Нідерланди	4002,0	10,0
Росія	2674,6	6,7
Австрія	2604,1	6,5

Якщо взяти до уваги дані обласного управління статистики, то за станом на 1 січня 2010 р. сукупний капітал нерезидентів у економіку Тернопільської області становив 66,5 млн. дол. США. Протягом 2009 р. приріст прямих іноземних інвестицій склав 7,8 млн. дол.

Країни, з яких у економіку області було вкладено найбільші інвестиції, подано в табл. 2 (перша десятка). Дані показують, що 69,2 % всіх іноземних інвестицій надійшло з п'яти країн: Німеччини, Естонії, Чехії, Польщі, Австралії. Ми визначили, що за станом на 1 січня 2010 р. загальна сума накопичених прямих іноземних інвестицій в економіку Тернопільської області майже в 3,1 раза перевищила суму, накопичену до 2001 р. Переважна більшість країн за цей період збільшила обсяги інвестування. Так, обсяги інвестицій із Німеччини зросли майже у 3,9 раза, з Чехії – в 1,4 раза, з Австрії – у 3,3 раза, з Литви – в 5,1 раза, з Польщі – у 6,7 раза. Позитивним моментом є й поява нових інвесторів, з яких у десятку найбільших ввійшли Естонія, Ірландія, Іспанія.

Таблиця 2

**Географічна структура внесених іноземних інвестицій в економіку
Тернопільської області за станом на 01.01.2010 р. [3, с. 198]**

Країни	Сума , тис. дол. США	%
Всього інвестицій	66501,5	100,0
Зокрема:		
Німеччина	18413,7	27,7
Естонія	9381,3	14,1
Чеська Республіка	7401,6	11,1
Польща	6316,6	9,5
Австралія	4500,0	6,8
Ірландія	2295,0	3,5
Бельгія	2137,0	3,2
Австрія	1553,2	2,3
Іспанія	1144,2	1,7
Литва	919,4	1,4

Проведений раніше аналіз засвідчив привабливість харчової галузі для інвесторів з низки причин [11]. Тому сюди активно спрямовувався й іноземний капітал. У табл. 3 і табл. 4 наведено статистичні дані, які характеризують надходження ПІІ на підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України і Тернопільської області.

Таблиця 3

**Динаміка ПІІ у виробництво харчових продуктів, напоїв та
тютюнових виробів в Україні***

млн. дол. США

	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009р.**
ПІІ у промисловість, всього	2285,1	2690,6	3314,6	3824,0	5056,4	6003,5	8138,0	8056,5	9021,9
% у загальних ПІІ	51,9	50,4	49,2	45,8	30,9	28,3	27,6	22,6	22,5
у т.ч. у виробн. харч. продуктів, напоїв та тютюн. виробів	795,9	852,3	988,3	1123,7	1169,3	1274,6	1564,0	1655,5	1837,2
- % у промисловості	34,8	31,7	29,8	29,4	23,1	21,2	19,2	20,5	20,4
- % у загальних ПІІ	18,1	16,0	14,8	13,5	7,2	6	5,3	4,6	4,6
- місце за ПІІ серед інших галузей промисловості	1	1	1	1	2	2	2	1	1

*Розраховано за даними Статистичних щорічників України за відповідні роки.

**Розраховано за даними Статистичного бюлетеня України за січ. 2010 р. [5, с 95]

Таблиця 4

Динаміка ПІІ у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в Тернопільській області*

тис. дол. США

	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
ПІІ всього	23037,5	26906,2	28678,9	37212,5	39119,9	44959,2	51027,9	58664,8	66501,5
у т. ч. в промисловість	20150,4	22738,5	24074,7	24424,7	25508,9	27181,7	29367,4	35281,0	42204,8
% у загальних ПІІ	87,5	84,5	83,9	65,6	65,2	60,4	57,5	60,1	63,5
у т.ч. у виробн. харч. продуктів, напоїв та тютюн. виробів	11495,5	13112,2	13893,9	11379,4	11619,8	11555,7	11878,6	10967,9	10575,5
- % у промисловості	57,0	57,7	57,7	46,6	45,6	42,5	40,4	31,1	25,1
- % у загальних ПІІ	49,9	48,7	48,4	30,6	29,7	25,7	23,3	18,7	15,9
- місце за ПІІ серед інш. галуз.промисл.	1	1	1	1	1	1	1	1	1

*Розраховано за даними Статистичних щорічників Тернопільської області за відповідні роки.

Аналіз даних показує, що в Україні й у Тернопільській області зазначена галузь є лідером по залученню ПІІ серед галузей промисловості (окрім 2005-2007 рр., коли на 1-е місце по Україні вийшла металургія й оброблення металу). На 1.01.2010 р. у галузь в Україні вкладено прямих іноземних інвестицій на суму 1837,2 млн. дол. США (4,6 % від загального обсягу ПІІ, 20,4% від ПІІ в промисловість).

Розподіл ПІІ за станом на 1.01.2010 р. за видами промислової діяльності в Україні й Тернопільській області представлено на рис. 1 і рис. 2.

Як видно з рис. 2, у Тернопільській області серед видів промислової діяльності у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за станом на 1.01.2010 р. спрямовано 25,1 % іноземних інвестицій (тривалий час частка галузі складала понад 40 %).

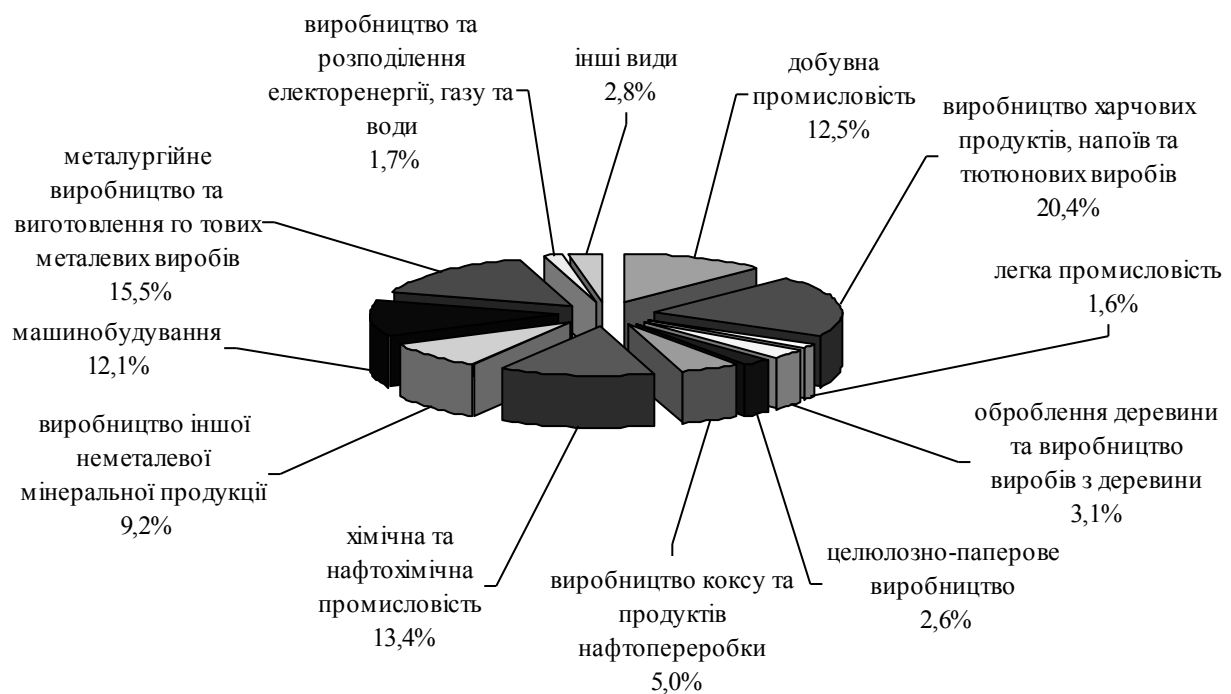

Рис. 1. Структура іноземних інвестицій в Україну за видами промислової діяльності у 2009 р. [5, с. 95]

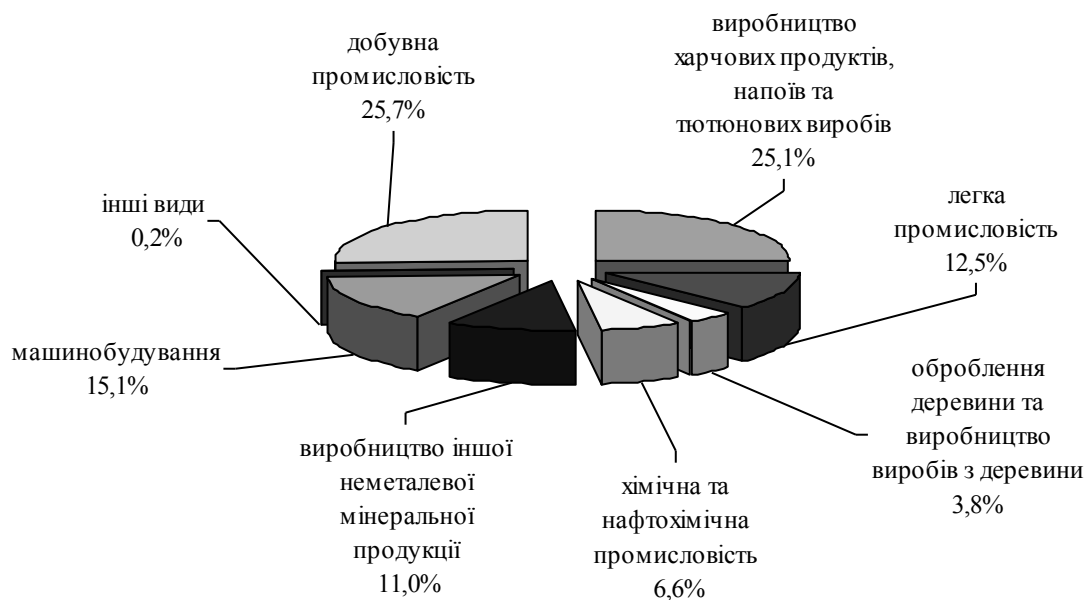

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції в Тернопільську область за видами промислової діяльності у 2009 р. [3, с. 199]

Такий приплив іноземного капіталу (фактичне лідерство у залученні ПІІ серед галузей промисловості) значно вплинув на експортні можливості підприємств галузі. Вона є лідером у нарощуванні експортного потенціалу (див. табл. 5). Так, експорт галузі за період 2001-2009 рр. зріс у 8,6 раза.

Таблиця 5

Ріст товарного експорту України у 2001-2009 рр.

млн. дол. США

	2001 р.	2003 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2009р. до 2001р.
Експорт, всього	16264,7	23066,8	34228,4	49296,1	39702,9	2,4р
зокрема в розрізі галузей:						
харчова	450,6	1463	1878	3813,3	3884,1	8,6р
легка	828,7	1037,5	1232,2	1534,1	1035,5	1,2р
хімічна та нафтохімічна	1734,5	2304,3	3563,3	5047,5	3078,5	1,8р
виробництво мінеральних продуктів	1749,8	3499,7	4705,4	4275,3	3900,1	2,2р
виробництво деревини та виробів з деревини			533,5	827,5	806,97	
металургія та оброблення металу	6720,3	8491,6	14008,6	20776,6	12816,8	1,9р
машинобудування	2340,4	3633,9	4628,5	8486,3	6889,4	2,9р
сільське господарство	1373,3	1269,1	2426,8	2473,7	5630,9	4,1р
різні промислові товари	93,0	126,1	218,2	360,7	310,6	3,3р

Експортні позиції харчової промисловості й переробки сільськогосподарської продукції у загальному обсязі товарного експорту України зросли від 2,8 % у 2001 р. до 9,8 % у 2009 р. (див. табл. 6).

Значно покращилась структура експортних операцій продукцією АПК, що проявилось в бік її орієнтації на готові харчові продукти. Так, якщо у 2001 р. продукція підприємств харчової промисловості становила 24,7 % від експорту продукції АПК, то у 2009 р. – 40,8 %. Позитивне зовнішньоторговельне сальдо галузь забезпечує з 2002 р.

Таблиця 6

Структура зовнішньої торгівлі продукцією АПК*

(млн. дол. США)

	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009р**.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
е к с п о р т									
Всього по Україні	16264,7	17957,1	23066,8	32666,1	34228,4	38368,0	49296,1	66954,4	39702,8
у тому числі продукція АПК	1823,9	2389	2732,1	3470,9	4304,8	4712,6	6287,0	10824,7	9514,96

<i>Продовження табл. 6</i>									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
у тому числі продукція харчової промисловості	450,6	888,6	1463	1686,5	1878	2365,6	3813,3	4463,9	3884,1
питома вага в експорті продукції АПК	24,7	37,2	53,5	48,6	43,6	50,2	60,7	41,2	40,8
% в загальному експорті	2,8	4,9	6,3	5,2	5,5	6,2	7,7	6,7	9,8
І м п о р т									
Всього по Україні	15775,1	16976,8	23020,1	28996,8	36136,3	45038,6	60618,0	85535,3	45435,6
у тому числі продукція АПК	1125,5	1113,8	2174,3	1908,4	2683,9	3166,2	4111,5	6456,6	4936,1
у тому числі продукція харчової промисловості	590,4	751,3	1207,9	1153,9	1658,8	1845,6	2479,4	3292,1	2408,6
питома вага в імпорті продукції АПК	52,5	67,5	55,6	60,5	61,8	58,3	60,3	50,9	48,8
% в загальному імпорті	3,7	4,4	5,2	4,0	4,5	4,1	4,1	3,8	5,3
ч и с т и й е к с п о р т									
Всього по Україні	489,6	980,3	46,7	3669,3	-1907,9	-6670,6	-11321,9	-18580,9	-5732,8
у тому числі продукція АПК	698,4	1275,2	557,8	1562,5	1620,9	1546,4	2175,5	4368,1	4578,9
у тому числі продукція харчової промисловості	-139,8	137,3	255,1	532,6	219,2	520	1333,9	1171,8	1475,5
питома вага в чистому експорті продукції АПК	—	10,8	45,7	34,1	13,5	33,6	61,3	26,8	32,2

* Розраховано за даними Статистичних щорічників України за відповідні роки.

**Розраховано за даними Статистичного бюлетеня України за січ. 2010 р. [5, с. 74]

У Тернопільській області в усі роки розглядуваного періоду (2001-2009 рр.) харчова промисловість забезпечувала позитивне зовнішньоторговельне сальдо (див. рис. 3).

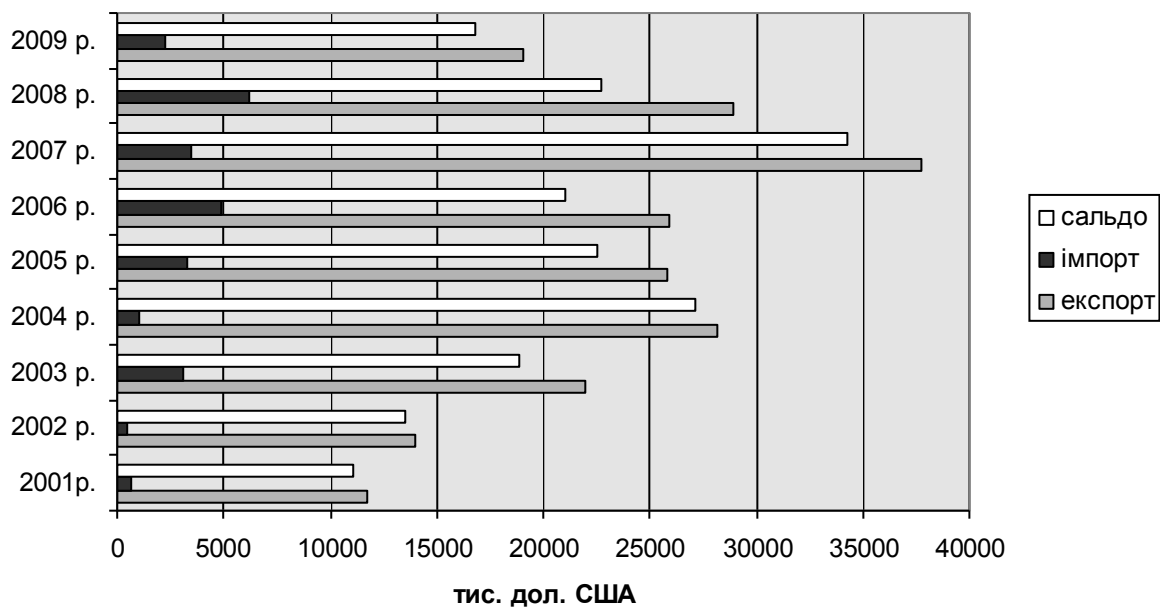

Рис. 3. Обсяги експорту-імпорту товарів харчової промисловості у Тернопільській області*

*Розроблено за даними Статистичних щорічників Тернопільської області за відповідні роки.

Мотивація залучення інвестицій у виробництво залежить від сприятливої законодавчої бази, фінансової стабілізації, гнучкості та стимулюючої спрямованості податкової політики. Однією з основних умов іноземні інвестори називають стабільність законодавства. Важливим фактором привабливості інвестиційного клімату є його політична складова. Знання стану та особливостей розвитку політичного середовища, характеру і тенденцій його зміни багато в чому визначає ефективність інвестиційної діяльності.

IV. Висновки.

Таким чином, вагому роль у нарощуванні експортного потенціалу підприємств харчової промисловості відіграло залучення прямих іноземних інвестицій. Лідерство у залученні ПІІ сприяло тому, що галузь стала лідером й у збільшенні експорту, що природно з огляду на підвищення конкурентоспроможності продукції в результаті застосування сучасних технологій, ноу-хау тощо а також з огляду на походження інвесторів та їхню обізнаність з відповідними зарубіжними ринками. Збільшення експортних можливостей підприємств проявилось в тому, що за період 2001-2009 рр. в Україні експорт галузі зріс у 8,6 раза. Позитивне зовнішньоторговельне сальдо

підприємства галузі в Україні стали забезпечувати з 2002 р. (у Тернопільській області – у всі роки розглядуваного періоду). Покращилась структура експортних операцій продукцією АПК, оскільки частка готових харчових продуктів зросла від 24,7 % у 2001 р. до 40,8 у 2009 р. Отже, результативність ПІ у нарощуванні експортного потенціалу підприємств харчової промисловості висока.

Напрямки подальших досліджень: вияв факторів, що позначаються на динаміці ПІ, дослідження ролі ПІ у формуванні сучасної техніко-технологічної бази підприємств харчової промисловості, розробка пропозицій щодо формування стратегії фінансування інвестиційного процесу на підприємствах галузі.

Література:

1. Левченко З. Прямі іноземні інвестиції в економіку України / З. Левченко // Цінні папери України. – № 50 (442) від 21.12.2006. – С. 20-21.
2. Борщ Л. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. – К. : Знання, КОО, 2003. – 318 с.
3. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2009 рік / За ред. В. Г. Кирича. – Тернопіль : Головне управління статистики у Тернопільській обл., 2010. – 471 с.
4. Загорняк Н. Інвестиційна діяльність у харчовій промисловості в Україні / Наталія Загорняк // Економіка України. – 2003. – № 2. – С. 47-51.
5. Статистичний бюлетень України за січень 2010 року / Відп. за вип. Н. П. Павленко. – К. – 2010. № 1. – 126 с.
6. Маховикова Г. А. Инвестиционный процесс на предприятии / Г.А. Маховикова, В.Е. Кантор. – СПб. : Питер, 2001. – 176 с.
7. Килин О. В. Інвестиційна політика в Україні / Оксана Василівна Килин // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – Вип.15. – Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2004. – С. 234-238.

8. Левченко З. Європейський досвід залучення інвестицій / З. Левченко // Цінні папери України. – № 44 (436) від 9.11.2006. – С. 12-13.
9. Даниленко А. А. Ефективність прямих іноземних інвестицій у промисловість України / А. А. Даниленко // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 115-121.
10. Поплавська Ж. Д. Інвестиційний імідж: регіональні аспекти / Ж.Д. Поплавська, В.Г. Поплавський // Фінанси України. – 2004. – № 7. – С. 47-55.
11. Куц Л. Розвиток харчової промисловості в контексті реалізації інвестиційного процесу на підприємствах галузі / Людмила Куц // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2003. – № 14. – С. 138-144.
12. Економіка підприємств харчової промисловості / А.О. Заїнчковський, Г.М. Решетюк, Г.А. Болдуй та ін. За ред. А. О. Заїнчовського. – К. : Урожай, 1998. – 272 с.
13. Крисанов Д. Ф. Економічні і екологічні проблеми розвитку харчової промисловості України. – К. : Ін-т економіки НАН України, 2002. – 247 с.
14. Харчова промисловість України: стан та перспективи / І.Р. Юхновський, В.В. Балицька, В.М. Бондаренко та ін. За ред. акад. І. Р. Юхновського. – К. : ФАДА, 2001. – 32 с.
15. Дацій Н.В. Стратегії розвитку інвестиційної політики держави / Н.В. Дацій // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 15. – С. 8-11.
16. Іваненко І. С. Інвестиційна діяльність в Україні: сучасний стан та можливості її активізації / І.С. Іваненко // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 2. – С. 7-9.
17. Спаський Г.В. Спільні підприємства регіону як форма залучення іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс / Г.В. Спаський // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 11. – С. 2-4.